

**Електронна бібліотека
видань історичного факультету
Харківського університету**

Бутенко В. І., Куліш С. М. Конфлікт між Центральною Радою та Раднаркомом (грудень 1917 —початок 1918 року): новітні погляди // Проблеми історії та методології історичної науки. Харківський історіографічний збірник. – Харків: Бізнес Ін форм, 1998. – Вип. 3. – С. 187 – 191.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський

КОНФЛІКТ МІЖ ЦЕНТРАЛЬНОЮ РАДОЮ ТА РАДНАРКОМОМ (ГРУДЕНЬ 1917 — ПОЧАТОК 1918 РОКУ):

НОВІТНІ ПОГЛЯДИ

В радянській історичній науці, і зокрема українській, конфлікту Центральної Ради та Раднаркому давалася однозначна оцінка. Оскільки Українська Центральна Рада — контрреволюційний, буржуазно-націоналістичний орган влади, класово-ворожий трудящим України, а УНР — держава антинародного, буржуазно-націоналістичного характеру, то і діяльність, і всі заходи УНР і Центральної Ради отримали однозначно негативну оцінку з позицій ідеології Радянської держави. Своєрідним підсумком досліджень радянської історіографії стала 8-томна (в 10 книгах) історія Української РСР (1974-1979 рр. видання), де проблемі революції 1917-1920 рр. присвячено окремий 5-й том і значна частка історіографічного тому [6, т. 5; т. 8, кн. 2].

На необ'єктивність оцінки подій 1917-1920 рр. радянською історіографією вказували історики діаспори впродовж всього часу [1, с. 62 та ін.]. Так, у 1992 р. С. Білоконь зазначав: «В історії України нема «білих плям», а є цілковито зфальшована картина» [17, с. 11]. Припустимо певну упередженість діаспорних істориків. Проте Я. Дашкевич, відомий сучасний український історик, писав в кінці 80-х років, що склалося катастрофічне становище з дослідженням багатьох проблем історії України. До таких проблем, без сумніву, маємо віднести проблему УНР, Центральної Ради, а також питання конфлікту Центральної Ради з Раднаркомом як одне з складових вказаної проблеми.

Зрушення у вивченні революції 1917-1920 рр. в Україні сталися тільки з початку 90-х років. Отже, маємо наголосити, що відмова від усталених і, як показали новітні дослідження, досить упереджених оцінок відбулася в Україні пізніше і проходила повільніше, ніж в російській історичній науці.

Важливим для вивчення проблеми стало проведення регіональних, всеукраїнських та міжнародних конференцій. Одна з останніх — «Історична наука на порозі XXI століття» — проведена в Харкові в листопаді 1995 р. [7], на якій, як і на попередніх, були окреслені підсумки і завдання вивчення революційних подій 1917-1920 рр.

Об'єктивну оцінку історіографічного доробку про епоху революції в Україні дав її відомий сучасний дослідник В. Солдатенко. Він пише, що спроби аналізу конкретних сюжетів історії України 1917-1920 рр. довго обмежувалися тезами про зрадництво буржуазно-націоналістичних, соціал-радикальних та інших небільшовицьких партій або безмежною апологетикою діяльності КП(б)У та РКП(б) [16, с. 262]. І. К. Рибалка в роботі «Вивчення історії громадянської

війни 1918-1920 рр. в Україні: стан і перспективи» (як і перша, була опублікована в матеріалах конференції) наголосив на необхідності «глибокого дослідження й переоцінки багатьох питань історії революції в Україні», в тому числі і питання про взаємовідносини УНР з Раднаркомом [13, с. 16].

Отже, історична наука вже поставила питання про необхідність нового погляду на проблему конфлікту Центральної Ради і Раднаркомом.

Досить повну і об'єктивну картину конфлікту, на наш погляд, дав ще в 20-ті роки М. Рубач [14]. Використавши архіви Центральної Ради та Раднаркомом, спогади В. Затонського і В. Винниченка, він виклав відвертий погляд на події грудня 1917 р., забутий потім радянською історіографією. Не менш об'єктивний аналіз історії конфлікту маємо в роботі політичного діяча, українського дослідника Д. Дорошенка, що висвітлив його на основі власних спостережень, власного архіву та газетних публікацій того часу [4]. На жаль, з відомих причин його погляди не стали надбанням історіографії революції в Україні.

З новітніх публікацій заслуговують на увагу монографії О. Романчука та Я. Тинченка [14; 18]. Остання — найбільш детальна і аргументована робота з проблеми конфлікту Центральної Ради і Раднаркомом. Багато нових оцінок містить робота Л. П. Гарчевої «Політична конфронтація та збройна боротьба Росії з Україною 1917 — поч. 1918 рр.» [2]. Нарешті, достатньо матеріалу до роздумів і співставлень робота Л. О. Радченко [12]. З діаспорних істориків звернемо увагу на праці І. Нагаєвського [11] та Т. Гунчака [3].

Конфлікт Центральної Ради та Раднаркомом виник внаслідок протистояння двох ідей: національної та соціалістичної — до такого висновку схиляється новітня історіографія питання. Переважна більшість істориків дотримується думки, що конфлікт між Центральною Радою та Раднаркомом почався ще 26 листопада (8 жовтня), коли Генеральний секретаріат прийняв резолюцію із засудженням Жовтневого перевороту в Петрограді [18, с. 6 та ін.].

Відмічаючи об'єктивну оцінку історії поглиблення конфлікту, яку дав Я. Тинченко, все ж не можна погодитися з його висновками, що з вини військового керівництва і С. Пеллюри виникли і поглиблювалися суттєві непорозуміння між Раднаркомом і Центральною Радою, що призвели до Ультиматуму Раднаркомом. Адже заходи військового керівництва були настільки важливими, що вони не могли відбутися без відома і згоди Генерального секретаріату.

Чи збирався Раднарком у грудні 1917 р. — на початку 1918 р. розпочати війну проти Центральної Ради? Напевно, ні. Л. Троцький публічно повторював: з українцями по всіх висунутих нами претензіях ми можемо домовитися. І. В. Винниченко, як це видно з його спогадів, тяжів до політики радянської влади. Г. Лапчинський, один з майбутніх членів ЦВК України, писав: «Антонів не мав наміру наступати на Україну... Крім того, Рада народних комісарів вважала, що військовий наступ проти Центральної Ради українські шовіністи кваліфікуватимуть як імперіалістичні зазіхання з боку Росії проти України» [9, с. 173].

Раднарком вирішив діяти іншими методами. За його підтримкою в Харкові мав сформуватися Український радянський уряд, який і новів би війну з Цен-

тральною Радою. Так воно згодом і сталося. Л. П. Гарчева стверджує, що ніяких ультимативних вимог до Української Центральної Ради у Маніфесті Раднаркому 3 (16) грудня 1917 р. не передбачалося: на засіданні Раднаркому 2 грудня було вирішено підтягнути ближче до України фронтові збільшовичені частини (як засіб тиску) і виконувати заходи проведення з'їзду Рад у Києві за розробленим (комуністичним) сценарієм. Водночас комісія Раднаркому у складі В. Леніна, Л. Троцького і Й. Сталіна виробила меморандум (маніфест) до українського народу. Саме під такою назвою його і було опубліковано 5 грудня в газеті «Правда», а історики пізніше «приписали всім відомі ультимативні вимоги» [2, с. 36].

Після кількох тижнів пропагандистської і психологічної війни між ЦР і Раднаркомом почався, як відомо, наступ загонів Червоної Гвардії, матросів на Україну, в результаті чого спочатку Харків і Катеринослав, а згодом вся Харківщина, Катеринославщина, Олександрівщина були зайняті військами Антонова-Овсієнка. Були остаточно ліквідовані українські залоги у всьому Донецько-Криворізькому басейні, що став підпорядковуватися неоформленій офіційно Донецько-Криворізькій Республіці. «І якби не ставала проти цього Центральна Рада, -- пише Я. Тинченко, -- її конфлікт з Раднаркомом вилився у збройну боротьбу» [18, с. 97].

Раднарком визнав Народний секретаріат в Харкові, поставивши таким чином Центральну Раду в надзвичайно ворожу до Раднаркому позицію. Проте Генеральний секретаріат за цих обставин був, по суті, бездіяльним. Він не реагував на офіційні ноты Раднаркому, на агресивні дії В. Антонова-Овсієнка, на створення Народного секретаріату. І Раднарком продовжував тиск на Центральну Раду.

Щоб виправдати сподівання Раднаркому, -- така думка багатьох сучасних дослідників проблеми конфлікту ЦР і Раднаркому [див., напр.: 18, с. 104 та ін.], -- Народний секретаріат оголосив 17 (4 січня) 1918 р. війну Центральній Раді. Народний секретаріат і надалі користувався військами Раднаркому на чолі з Антоновим-Овсієнко, який міг тепер продовжувати війну, і наступ своїх військ проти Центральної Ради призначив на 18 (5) січня 1918 р. Фактично з цього дня Раднарком почав вести справжню війну з військами Центральної Ради.

При розгляді цього питання більшість авторів висловлюють різні, неспівпадаючі погляди та висновки стосовно причин військових дій, співвідношення сил обох сторін, перебігу подій у січні-лютому 1918 р.

В численних роботах -- як вітчизняних, так і дослідників з діаспори [3, с. 127; 10, с. 110; та ін.] наголошується на тому, що треба писати не лише про бітви під Крутами, а і про десятки інших. Л. П. Гарчева стверджує, що в листопаді-грудні 1917 р. -- в січні 1918 р. мали місце близько 200 сутичок і боїв. Вона подає також невідомий факт: втративши в боях за Київ більше тисячі бійців, М. А. Муравйов за дозволом Раднаркому 26 січня (8 лютого) 1918 р. домігся перемир'я з Центральною Радою. Саме тому уряд УНР разом з кількома тисячами захисників міста отримали можливість відійти з Києва на протязі доби по Житомирському шосе [2, с. 25].

Новітня література уточнила чисельність військ в ході війни Раднаркому з Центральною Радою (з бік збільшення) як з однієї, так і з іншої сторони [2, с. 42-43; 12, с. 53]. Водночас підкреслюється, що мобілізація військ (і навіть Червоної Гвардії та збільшовизованих поляків) на території України проходила з великими труднощами через небажання робітників і військових брати участь у війні [2, с. 35-42].

Висвітлення «червоного терору», що тривав у Києві три доби, до прибуття з Харкова членів Народного секретаріату, в останніх працях істориків тяжіє до більш врівноважених і об'єктивних оцінок в порівнянні з тими, що мали місце на початку 90-х років [див., напр.: 14, с. 39]. В ньому брали участь, окрім військ Раднаркому, харківські, донецькі червоногвардійці, червоне козацтво В. Примакова; однак розмови про те, що було вирізано «половину українського Києва [17, с. 144] і «вбивали тих, хто говорив українською мовою або носив вишивану сорочку» [8, с. 68], — це перебільшення.

Таким чином, до конфлікту між Центральною Радою і Раднаркомом призвів комплекс причин, головна з яких — протистояння на ґрунті альтернативи: національно-демократична чи соціалістична революція.

1. *Винар А., Оглобін О.* Короткий біографічний нарис // Розбудова держави. — 1995. — № 9.
2. *Гарчева Л. П.* Політична конфронтація та збройна боротьба Росії з Україною. 1917 — початок 1918 рр. — Автореф. дис. ... докт. істор. наук. — Львів, 1995.
3. *Гунчак Т.* Україна. Перша половина ХХ століття. — К., 1993.
4. *Дорошенко Д.* Історія України. 1917-1923 рр. Т. 11. — К., 1992.
5. *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле (1914-1918 рр.) // УДЖ. — 1993. — № 4-6.
6. Історія Української РСР: У 8 т. 10 кн. — Т. 5; Т. 8, кн. 2. — К., 1977, 1979.
7. Історична наука на порозі ХХІ століття // Матер. Всеукр. наук. конф. 15-17 листопада 1995 р. — Харків, 1995.
8. *Кульчицький С., Настюк М., Тищик Б.* З історії української державності. — Львів, 1992.
9. *Лалчинський Г.* Перший період радянської влади на Україні: ЦВК та Народний секретаріат // Летопись революції. — 1928. — Ч. I.
10. *Лаврів П.* Історія Південно-Східної України. — Львів, 1992.
11. *Начаєвський І.* Історія української держави ХХ століття. — К., 1993.
12. *Радченко Л.* Сучасна історіографія національно-демократичної революції в Україні. 1917-1920 років. — Харків, 1996.
13. *Рибалка І. К.* Вивчення історії громадянської війни 1918-1920 рр. в Україні: стап і перспектива // Історична наука на порозі ХХІ століття // Матер. Всеукр. наук. конф. — Харків, 1995.
14. *Романчук О.* Ультиматум. — К., 1990.

15. *Рубач М.* К истории конфликта между Совнаркомом и Центральной Радой // *Летопись революции.* — 1925. — № 2.
16. *Солдатенко В.* Українська революція: проблеми вивчення концепції та оцінки історіографії // *Історична наука на порозі XXI століття* // Матер. Все-укр. наук. конф. — Харків, 1995.
17. *Білокін С.* На службі історичної науки // *Сучасність.* — К., 1992. — № 7.
18. *Тиченко Я.* Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 — березень 1918 рр.). — К., Львів, 1996.